

Ψυχαναλυτική Προσέγγιση της Σχιζοφρενικής Ψύχωσης

Θ. Υφαντής

Μάθημα στην Εποπτεία-Επίβλεψη, 12 Νοεμβρίου 2002

Ο όρος Σχιζοφρένεια (από το ελληνικό **σχιζω** και **φρήν**) εισήχθη στην ψυχιατρική ορολογία από τον Bleuler, το 1911, για να δηλώσει μια ομάδα ψυχώσεων, οι οποίες παρουσιάζουν ένα κοινό θεμελιώδες σύμπτωμα, τη **Σχάση του Εγώ (ή Διχασμό του Εγώ)** (Splitting of the Ego, Διάσπαση, Διχασμός, Διάσχιση).

Ο όρος επικράτησε στην ψυχιατρική και στην ψυχανάλυση, παρ' όλες τις αποκλίνουσες απόψεις των διαφόρων συγγραφέων, όσον αφορά στο στοιχείο που συνιστά την ιδιοτυπία της σχιζοφρένειας και, κατ' επέκταση, τα όρια του νοσογραφικού αυτού πλαισίου.

Ο όρος εισήχθη από τον Φρόυντ, για να υποδείξει ένα παράδοξο φαινόμενο, που παρατηρείται κυρίως στον φετιχισμό και στις ψυχώσεις: την συνύπαρξη στους κόλπους του Εγώ δυο διαφορετικών ψυχικών στάσεων σε σχέση με την εξωτερική πραγματικότητα, όταν αυτή αντιτίθεται σε ενορμητικές απαιτήσεις. Από αυτές, η μὲν μία λαμβάνει υπ' όψιν της την πραγματικότητα, η δε άλλη την αρνείται (την απορρίπτει) και βάζει στη θέση της παράγωγα της επιθυμίας. Οι δυο αυτές στάσεις συμπαρατάσσονται χωρίς να αλληλοεπηρεάζονται ⁽⁴⁾.

Θα πρέπει εδώ να γίνεται διάκριση μεταξύ του όρου «Διχασμός του Εγώ», που μόλις αναφέρθηκε, και του όρου «Διχασμός του Αντικειμένου» (Splitting of the object), που αναφέρεται στον πλέον αρχαϊκό μηχανισμό άμυνας κατά του άγχους, και τον οποίο περιέγραψε η Melanie Klein, κατά τον οποίο το αντικείμενο στο οποίο προσβλέπουν οι ενορμήσεις διαχωρίζεται σε «καλό» και σε «κακό», και ο οποίος διχασμός συνοδεύεται από έναν ανάλογο διχασμό του εγώ σε «καλό» και «κακό» εγώ, μηχανισμό που αργότερα ο Kernberg ανέλυσε διεξοδικά στην ανάλυση της Οριακής Διαταραχής της προσωπικότητας.

Ευρύτερα, η έννοια της Διάσχισης του Εγώ εκφράζει **την αποσάθρωση των διαφόρων τομέων της ψυχικής ζωής**, όπως της νοημοσύνης, της σκέψης, του θυμικού, των διαπροσωπικών σχέσεων και της επίγνωσης της πραγματικότητας.

Με γνώμονα την αποσυνθετική αυτή διαδικασία, μπορούμε να διακρίνουμε ένα σύνολο κλινικών συνδρόμων. Δεν υπάρχει μια ενιαία οντότητα «Σχιζοφρένεια», αλλά **σχιζοφρενείς ασθενείς**, οι οποίοι εκφράζουν την έντονη και δραματική ψυχική τους οδύνη με συμπτώματα διαφορετικά μεταξύ τους, όπως η αποπροσωποποίηση, το παραλήρημα, οι ψευδαισθήσεις, η αυτιστική απόσυρση κ.α., μια **οδύνη** που τους αναγκάζει σε αποκοπή από την πραγματικότητα με παράλληλη αναδίπλωση στον εαυτό και στην επικράτηση μιας εσωτερικής ζωής παραδομένης στις φαντασιωτικές τους κατασκευές.

Πρόκειται για συμπτώματα που υποδηλώνουν τη μαζική απάρνηση της πραγματικότητας και τη φαντασιωτική προβολή της ⁽⁷⁾.

Πώς όμως οδηγείται το υποκείμενο ως εδώ; Ποιοι είναι οι δρόμοι που διανύει ώστε τελικά να αναγκαστεί να καταλήξει στην απάρνηση της πραγματικότητας και στη δημιουργία μιας νέας;

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τα ερωτήματα αυτά, σκόπιμο θα ήταν να ανατρέξουμε καταρχήν σε μερικές βασικές ψυχαναλυτικές έννοιες ⁽¹⁾.

Ο Φρόυντ ονομάζει ψυχανάλυση τη **διεργασία, μέσω της οποίας έρχεται στη συνείδηση του αναλυόμενου το απωθημένο σ' αυτόν ψυχικό υλικό**. Τα συμπτώματα και οι παθολογικές εκδηλώσεις του ασθενούς είναι, όπως όλες οι ψυχικές του δραστηριότητες, **σύνθετα**. Ο ασθενής μαθαίνει, μέσω της ψυχαναλυτικής διεργασίας, να καταλαβαίνει τη σύνθεση των περίπλοκων ψυχικών σχηματισμών και να κατανοεί τα ενορμητικά του κίνητρα που βρίσκονται πίσω από τα συμπτώματά του, κίνητρα που μέχρι στιγμής αγνοούσε.

Απωθημένο ψυχικό υλικό, κίνητρα, ενορμήσεις, σύνθεση.

Από τη στιγμή που αναγνωρίζουμε την ύπαρξη και το αξίωμα του ασυνειδήτου, ένας όρος, μια έννοια αναπηδά, η έννοια του **Διχασμού** ⁽¹⁾.

Η ίδια η έννοια του ασυνειδήτου εισάγει τον διχασμό του εσωτερικού ψυχικού κόσμου σε **συνειδητό και σε ασυνειδήτο**. Πώς γίνεται αυτός ο διχασμός; Ποια είναι η διεργασία που τον προκαλεί; **Η απόθηση**.

Γιατί και πώς το συνειδητό υποκείμενο αποχωρίστηκε από ένα μέρος των αναπαραστάσεών του; **Με ποιόν τρόπο** ένα υποκείμενο έρχεται σε επαφή και αναπτύσσει τη σχέση του με τον εξωτερικό κόσμο;

Αυτό που συγκροτεί και διακινεί τις ψυχικές διαδικασίες είναι η **επιθυμία**. Η επιθυμία, μέσα από την **ενορμηση**, προσπαθεί να βρει μια οδό, μια διέξοδο, για να εκφρασθεί, να πραγματοποιηθεί και να ικανοποιηθεί.

Όμως, από τη στιγμή που ο άνθρωπος χτίζει μια σχέση με έναν άλλο άνθρωπο, από τη στιγμή που η ύπαρξή μας εξαρτάται από την ύπαρξη, την παρουσία ή την απουσία του **άλλου**, πραγματική, συμβολική ή φαντασιωτική, η ολοκληρωτική, ανά κάθε στιγμή, απόλυτη ικανοποίηση της επιθυμίας είναι αδύνατη.

Και έτσι δημιουργείται **σύγκρουση**.

Η σύγκρουση διέπει τις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα επιμέρους ψυχικά συστήματα και μεταξύ του ψυχικού συστήματος και της πραγματικότητας. Η σύγκρουση **παρεμποδίζει** τη διαδικασία ικανοποίησης της επιθυμίας, προκαλώντας ένα συναίσθημα δυσaréσκειας, που μορφοποιείται μέσα από την έννοια και την ύπαρξη του **άγχους** ⁽¹⁾.

Πώς εξωτερικεύεται η ενόρμηση; Ποιοι είναι η αντιπρόσωποι της;

Το **συναίσθημα και η αναπαράσταση**.

Το συναίσθημα υποδηλώνει κάθε συναισθηματική κατάσταση, δυσάρεστη ή ευχάριστη, αόριστη ή συγκεκριμένη, και είναι η ποιοτική έκφραση της ποσότητας της εννομητικής ενέργειας και των παραλλαγών της.

Η αναπαράσταση συνδέεται με ένα αντικείμενο, με τον εξωτερικό κόσμο, και πάνω σ' αυτήν **καθλώνεται η ενόρμηση** κατά την εξέλιξη της ιστορίας του υποκειμένου, και είναι με τη διαμεσολάβηση της αναπαράστασης που εγγράφεται η ενόρμηση στο εσωτερικό του ψυχισμού ⁽⁴⁾.

Η ενόρμηση, ως δυναμική διεργασία, συνίσταται σε μια **ώση**, που αναγκάζει τον οργανισμό **να τείνει προς έναν σκοπό**. Σκοπός της είναι να καταργήσει την κατάσταση εντάσεως που κυριαρχεί στην εννομητική πηγή.

Πώς μπορεί να επιτευχθεί αυτός ο στόχος;

Μέσα στο αντικείμενο ή χάρη σ' αυτό.

Μέσα δηλαδή από την ανεύρεση κάποιου αντικειμένου.

Η ικανοποίηση της επιθυμίας αποτελεί μια πρωτογενή ψυχική διαδικασία, η οποία εξελίσσεται, συγκρούεται, αντιτίθεται και έρχεται σε αντιπαράθεση με την **αρχή της πραγματικότητας**. Το συνειδητό, είναι το τμήμα εκείνο του ψυχικού συστήματος που, από τη μια μεριά έρχεται σε επαφή με τον εξωτερικό κόσμο, εμπλουτίζεται, εξελίσσεται, κι από την άλλη, μέσα απ' αυτή την επαφή συγκροτεί, επικοινωνεί και συγκρούεται με το ασυνείδητο ⁽¹⁾.

Ο Φρόυντ στην Πρώτη Τοπική θεωρία του μιλά για συνειδητό, προσυνειδητό και ασυνείδητο, και αργότερα, στη Δεύτερη Τοπική ή Δομική θεωρία του, διακρίνει το Εγώ, το Αυτό και το Υπερεγώ.

Το Εγώ είναι το επιμέρους ψυχικό σύστημα που επικοινωνεί απευθείας με την πραγματικότητα, βρίσκεται στην υπηρεσία του Υπερεγώ και προσπαθεί να ικανοποιήσει τις επιθυμίες που ξεκινούν από το Αυτό. Όλες αυτές οι λειτουργίες συχνά είναι ασυμβίβαστες η μία με την άλλη και έτσι επέρχεται μια σύγκρουση. Σ' αυτή τη σύγκρουση ακολουθεί πάντα μια αμυντική αντίδραση, μια άμυνα του Εγώ.

Το Εγώ αμύνεται όταν μια ενόρμηση ζητά ικανοποίηση και αυτή η ικανοποίηση θα μπορούσε να επιφέρει ζημιές ή και διαταραχές στη σχέση του με τα άλλα επιμέρους συστήματα ή με τον εξωτερικό κόσμο.

Το Εγώ, γενικά, αποτελεί τον φορέα της πραγματικότητας. Όταν μια επιθυμία έρχεται σε αντίθεση μ' αυτήν την πραγματικότητα, η οποία μπορεί και να εκπροσωπείται και υπό τη μορφή του Υπερεγώ, το Εγώ επεμβαίνει και αμύνεται

απέναντι στη δημιουργία δυσάρεστων συναισθημάτων. Αμύνεται ουσιαστικά στη δημιουργία του άγχους, της δυσaréσκειας, που προκαλεί το ασυμβίβαστο αυτής της αναπαράστασης σε σχέση με την ικανοποίηση της αρχικής επιθυμίας.

Ποιο είναι όμως το πρώτο αντικείμενο επιθυμίας, πάνω στο οποίο θα προκύψουν και οι πρώτες αναπαραστάσεις; Ποιο είναι το πρώτο αντικείμενο αγάπης;

Η μητέρα.

Η μητέρα, σαν πρώτο αντικείμενο, θα δώσει τις πρώτες ικανοποιήσεις, θα προκαλέσει και τα πρώτα δυσάρεστα συναισθήματα. Η ενόρμηση, αυτό που ζητά είναι την ικανοποίησή της, αυτή όμως θέτει σαν προϋπόθεση **τη διαρκή παρουσία** του αντικειμένου, κάτι το οποίο είναι αδύνατο. Η απουσία της μητέρας, της μητρικής φροντίδας, του μητρικού αντικειμένου, θα δημιουργήσει την **επιθυμία** ανεύρεσής του και θα προκαλέσει ένα άγχος, ένα άγχος χωρισμού, ένα άγχος απο-χωρισμού. Είναι εκείνη η κατάσταση του **«αβοήθητου»**, η κατάσταση όπου το παιδί αβοήθητο αποζητά το αντικείμενο, και μέσα στο κενό της απουσίας του αντικειμένου εκφράζει και δηλώνει την επιθυμία του ⁽¹⁾.

Βλέπουμε ότι **το άγχος αρθρώνεται με την απουσία ενός αντικειμένου.**

Θα μπορούσαμε, σε τελευταία ανάλυση, να ανάγουμε το άγχος σε έναν χωρισμό, σε μια απουσία, σε μια απώλεια, σε έναν αποχωρισμό.

Ο ανθρώπινος παιδικός ψυχικός κόσμος, εξελίσσεται, βιώνει εμπειρίες, ευχάριστες και δυσάρεστες, εμπλουτίζεται και προχωρά. Αυτή η εξέλιξη, συνήθως γόνιμη, συνδέεται με την ανακάλυψη του εξωτερικού κόσμου, που συμβαδίζει με την ανεύρεση ικανοποιήσεων, με συμβιβασμούς και με την διαδικασία αναμονής απέναντι στην επιθυμία. Έτσι μαθαίνει κανείς, **προετοιμάζεται και αμύνεται ως προς την απώλεια και την ανεύρεση των αντικειμένων** ⁽¹⁾.

Στη δυαδική εύθραυστη σχέση μητέρας-παιδιού εισβάλλουν οι εμπειρίες και τα ερεθίσματα του εξωτερικού κόσμου, όπου το **τρίτο πρόσωπο**, ο πατέρας, φορέας άλλων εμπειριών και ερεθισμάτων, δημιουργεί μια καινούργια ισορροπία, την **τριαδική ισορροπία**.

Το παιδί, είναι το αντικείμενο αγάπης της μητέρας, που αυτό αγαπά. Η απουσία της μητέρας του, μέσα στην οποία δηλώνεται η επιθυμία ανεύρεσής της, αρχίζει και παίρνει νόημα, αρχίζει και σημασιοδοτείται, γιατί υπάρχει ένα **τρίτο πρόσωπο**, που είναι ο πατέρας, το **άλλο αντικείμενο αγάπης της μητέρας**.

Ο καθένας, με τις προσωπικές του εμπειρίες, με τον προσωπικό του ψυχικό κόσμο, με τη δικιά του κληρονομιά, επηρεάζει αυτές τις σχέσεις και επηρεάζεται. Το παιδί, μέσα από τις αναπαραστάσεις αυτές, με την εσωτερικότητά τους, κτίζει τον δικό του ψυχικό κόσμο. Ο κόσμος αυτός, κατά κάποιο τρόπο, μπορεί να συνδεθεί με την έννοια του Ναρκισσισμού.

Ο πλούτος και η πλαστικότητα του εσωτερικού ψυχικού κόσμου εξαρτάται από τη **δυναμική ανάμεσα στο ναρκισσισμό του υποκειμένου και τη δημιουργία σχέσεων με τον εξωτερικό κόσμο** ⁽¹⁾.

Το παιδί, λοιπόν, μέσα από την πρώτη σχέση με τη μητέρα του θα γνωρίσει τις πρώτες εμπειρίες του εξωτερικού κόσμου, θα **διαφοροποιηθεί** σιγά-σιγά από αυτήν, θα αρχίσει να κτίζει τη δικιά του προσωπικότητα **και μέσα από την τριαδικότητα** θα αναπτύξει την εικόνα της δικής του **ταυτότητας**, της σεξουαλικής ταυτότητας, και της δικιάς του **διαφοράς**, της διαφοράς των **γενεών**.

Ο κόσμος θα πάρει έτσι τις διαστάσεις της αντικειμενικής πραγματικότητας, με τις αποχρώσεις της, τις απαγορεύσεις της και τις ικανοποιήσεις της.

Το φυσικό φαινόμενο της διαφοράς των φύλων και των γενεών, βιώνεται και οργανώνεται απ' το **παιδί μέσα από την εμπειρία και το άγχος ευνουχισμού**. Είναι μέσα από την εμπειρία του άγχους ευνουχισμού και μέσα από τους τρόπους αντιμετώπισής του που ο άνθρωπος σαν ψυχικό όν οργανώνει και βρίσκει λύσεις, με τις οποίες συναντά τους άλλους ανθρώπους, χτίζει και δημιουργεί σχέσεις μαζί τους, δημιουργεί το περιβάλλον του, το εμπλουτίζει και εμπλουτίζεται από αυτό.

Το άγχος ευνουχισμού και οι τρόποι αντιμετώπισής του σημαίνει ότι το παιδί **αποδέχεται πως είναι διαφορετικό** και, ίσως οδυνηρά, ανεξάρτητο από τους γονείς του, αυτό όμως του επιτρέπει να **αντιδράσει**, να στραφεί προς τον **έξω** κόσμο, **έξω** από τον στενό οικογενειακό κύκλο, να αφομοιώσει τα ερεθίσματά του και αργότερα, στην εφηβεία, έχοντας αναμείνει τόσα χρόνια, να μπορέσει να εισβάλλει στη ζωή των ενηλίκων, προσπαθώντας με τον δικό του τρόπο και τα δικά του μέσα να συμμετάσχει ⁽¹⁾.

Όλη αυτή η πορεία είναι μια πορεία με αρκετά **φαινόμενα ψυχικού πόνου**, τα οποία όμως στο βάθος είναι **αναγκαία και απαραίτητα** για το χτίσιμο της γόνιμης ψυχικής πραγματικότητας, η οποία από τη μια είναι έτοιμη να δεχτεί τις επιδράσεις της εξωτερικής πραγματικότητας κι απ' την άλλη αποδέχεται την μοναξιά της και την ανεξαρτησία της.

Ποια είναι όμως η ψυχωτική πραγματικότητα;

Στα πρώτα ήδη κείμενά του, ο Φρόυντ μιλάει για τον μηχανισμό της **απόρριψης**. Ο μηχανισμός αυτός συνίσταται στο ότι **«το Εγώ απορρίπτει τη μη αποδεκτή αναπαράσταση μαζί με το αντίστοιχο συναίσθημα και συμπεριφέρεται σαν η αναπαράσταση να μην είχε φτάσει ποτέ ως το Εγώ»**.

Αρχίζει εδώ να διακρίνεται η διαφορά με την απώθηση. Στην απώθηση, η ασυμβίβαστη για το Εγώ αναπαράσταση απωθείται στο ασυνείδητο **και εγγράφεται** σ' αυτό. Εδώ, το γεγονός της αναπαράστασης **είναι σαν να μην είχε γίνει ποτέ αντιληπτό** από την συνείδηση του υποκειμένου.

Στην ψύχωση, δηλαδή, η άμυνα είναι ένας μηχανισμός **απόλυτος, ριζικός, αυταρχικός.**

Η αναπαράσταση που είναι απαράδεκτη και ασυμβίβαστη για την ισορροπία του Εγώ **όχι μόνον δεν εγγράφεται στον ψυχικό κόσμο, αλλά απορρίπτεται, καταλύεται, αποδιώχνεται προς τα έξω, δηλαδή προβάλλεται,** στην εξωτερική πραγματικότητα, αφήνοντας ένα κενό.

Τη θέση αυτής της αναπαράστασης την παίρνει τώρα το παραλήρημα, που έρχεται να καλύψει αυτό το κενό.

Αυτός είναι και ο βασικός μηχανισμός μέσω του οποίου διαταράσσονται οι σχέσεις του υποκειμένου με την πραγματικότητα, που καταλήγει όχι μόνον σε δυσκολίες επαφής με τον έξω κόσμο, αλλά και σε μια προοδευτική, λανθάνουσα καταστροφή του εσωτερικού ψυχικού κόσμου.

Στη **Νεύρωση**, όταν η ικανοποίηση μιας επιθυμίας θεωρηθεί αδύνατη, γιατί συνδέεται με μια ασυμβίβαστη για τις απαιτήσεις του Εγώ αναπαράσταση, για να μην δημιουργηθεί άγχος, η αναπαράσταση αυτή απωθείται. Όταν η απώθηση δεν είναι απόλυτα επιτυχημένη, το απωθημένο υλικό προσπαθεί να ανοίξει δρόμο προς τη συνείδηση, έτσι ώστε η επιθυμία να ικανοποιηθεί. Τότε, το Εγώ ψάχνει και βρίσκει έναν συμβιβασμό. Ο συμβιβασμός αυτός εκδηλώνεται με το νευρωτικό σύμπτωμα. Έτσι, και η επιθυμία εκφράζεται μέσα από το σύμπτωμα, και το Εγώ δεν επέτρεψε την πραγματοποίησή της, άρα δεν ήλθε σε αντίθεση με την εξωτερική πραγματικότητα ή το Υπερεγώ. Με τον τρόπο αυτό, ο νευρωτικός **αποφεύγει** την πραγματικότητα, όταν του είναι δυσάρεστη. **Την αποφεύγει, δεν την χάνει,** δεν την αλλάζει, **κάνει σαν να μη θέλει να ξέρει γι' αυτήν** ⁽¹⁾.

Στην **Ψύχωση**, η δυσάρεστη, ασυμβίβαστη αναπαράσταση, **απορρίπτεται,** και το Εγώ ξεκόβει, αποσπάται απ' το κομμάτι της πραγματικότητας που συνδέεται μ' αυτή την αναπαράσταση. Την **Απαρνείται**.

Όμως, έστω κι αν την απαρνείται, ο εξωτερικός κόσμος με τα ερεθίσματά του, του υπενθυμίζει διαρκώς ότι **ένα κομμάτι του δεν γίνεται αποδεκτό.**

Στο κενό της απάρνησης, **στο κενό αυτού που έχει απορριφθεί, εμφανίζεται η ιστορία του παραληρήματος, η εικόνα και τα λόγια της ψευδαίσθησης.** Δημιουργείται έτσι **μια καινούργια πραγματικότητα,** η παραληρηματική «πραγματικότητα». Μέσα σ' αυτήν ο **ψυχωτικός σκηνοθετεί την ικανοποίηση της επιθυμίας του.**

Αποσπάται, αποσυνδέεται από την πραγματικότητα και ανασκευάζει έναν δικό του κόσμο, πιο ευχάριστο, πιο σύμφωνο με τις επιθυμίες του. Στη θέση του κενού μπαίνει τώρα η ψευδαίσθηση και το παραλήρημα κι έτσι δημιουργείται η εντύπωση ότι **το κενό κι ο αποχωρισμός δεν υπάρχουν** ⁽¹⁾.

Όπως είδαμε, η επιθυμία γεννιέται μέσα από την έλλειψη, μέσα από την απουσία κάποιου αγαπημένου αντικείμενου, και το άγχος εμφανίζεται όταν το αγαπημένο αντικείμενο επιμένει να παραμένει απόν. Η ψύχωση, με τις ριζικές της λύσεις, **αρνείται αυτήν την απουσία, αυτόν τον αποχωρισμό**, και στη θέση του δημιουργεί σαν υποκατάστατο το παραλήρημα.

Βλέπουμε, δηλαδή, πως το σύμπτωμα λειτουργεί ταυτόχρονα:

α) ως άμυνα κατά της ψυχωτικής εκμηδένισης και του ψυχωτικού άγχους,

β) ως συμβολισμός που εκφράζει τις αρχαϊκές ενορμητικές απαιτήσεις. Κάθε σύμπτωμα, όσο παράδοξο και αν φαίνεται, κάθε παραλήρημα, δεν είναι παράλογο, έχει τη δική του λογική, τον δικό του **συμβολισμό**. Για παράδειγμα, οι φανταστικοί φόβοι πως έρχεται το τέλος του κόσμου δηλώνουν την αντίληψη του ασθενούς ότι ο δικός του, εσωτερικός κόσμος καταρρέει, τα συναισθήματα μεγαλείου αντανακλούν την επανενεργοποίηση του Ναρκισσισμού, κατάσταση στην οποία το υποκείμενο νοιώθει παντοδύναμο, ότι είναι το κέντρο του κόσμου ⁽⁵⁾.

και γ) και ως έκκληση προς τους άλλους.

Αν, λοιπόν, ο ψυχωτικός δεν είναι έτοιμος, προετοιμασμένος ψυχικά να δεχτεί αυτόν τον χωρισμό και τους διαρκείς αποχωρισμούς που μας επιφυλάσσει η καθημερινή μας ζωή, είναι εύκολο να καταλάβουμε πως **του είναι σχεδόν αδύνατο να εγγράψει στον εσωτερικό του ψυχικό κόσμο και να βιώσει την εμπειρία του ευνουχισμού**.

Η εξωτερική πραγματικότητα, η οικογένεια και πιο πλατειά η κοινωνία μας είναι χτισμένη πάνω στην κληρονομιά αυτής της εμπειρίας, που σημαίνει απαγόρευση, ανεξαρτησία, ανάπτυξη ατομικών ορίων και ικανοποίηση επιθυμιών σε απόλυτη σχέση και συμφωνία με τον ανθρώπινο νόμο και τις απαιτήσεις του.

Ο Ψυχωτικός, χαμένος μέσα στα ερωτήματα της δικιάς του ταυτότητας και της δικιάς του πραγματικότητας, **χάνει σιγά-σιγά τα όρια της εξωτερικής πραγματικότητας**, τραυματισμένος, πληγωμένος, αντιδρώντας μ' ένα αίσθημα ή μια τάση παντοδυναμίας κι ένα άγχος αφάνισης και δίωξης.

Το τίμημα του παραληρήματος είναι βαρύ για τον ψυχικό κόσμο του υποκειμένου. Το εγώ, για να αποφύγει τη ρήξη με τον εξωτερικό κόσμο, έχει δεχθεί σαν λύση το παραλήρημα, με αποτέλεσμα όμως **να παραμορφωθεί το ίδιο, να υποστεί ρήγματα στην ακεραιότητα και την εσωτερική ενότητά του**.

Η ψυχανάλυση γεννήθηκε με την έννοια του Διχασμού ανάμεσα σε Συνειδητό και Ασυνειδητό. Η Νεύρωση, με την **απόθηση**, σφραγίζει την γέννηση του ασυνειδήτου και άρα τον διχασμό συνειδητού-ασυνειδήτου. Η Ψύχωση, με την **απάρνηση**, οδηγεί σε έναν άλλο διχασμό, τον **διχασμό του Εγώ** ⁽¹⁾.

Όπως γίνεται μετά από όλα αυτά κατανοητό, το ψυχωτικό υποκείμενο, ζώντας κάτω από τη συνεχή επίθεση και την απειλή ενός κόσμου που του υπενθυμίζει ανυπόφορα βιώματα και συναισθήματα, αποτραβιέται βαθμιαία στην παραληρητική του πραγματικότητα, **αποσύρεται στον ναρκισσισμό του**, στην κατάσταση δηλαδή εκείνη όπου κενό, ρήγματα και απουσίες είναι ανύπαρκτα.

Ακριβώς στο σημείο αυτό τοποθετείται και ένας από τους βασικούς στόχους κάθε **θεραπευτικής** προσπάθειας, **να μπορέσει δηλαδή να δημιουργηθεί μια σχέση**, να εισβάλλει κανείς σ' αυτόν τον ναρκισσιστικό κόσμο, φιλοδοξώντας να βοηθήσει το άνοιγμα προς τον εξωτερικό κόσμο και να θέσει ξανά σε επικοινωνία τον ναρκισσισμό του υποκειμένου με τον εξωτερικό κόσμο των αντικειμένων.

Μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη θεραπευτική προσέγγιση του σχιζοφρενούς ασθενούς, θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν της ό, τι μέχρι τώρα ειπώθηκε για την προβληματική του. Κάθε πλαίσιο και κάθε θεραπευτικός χειρισμός θα πρέπει να βασίζεται κυρίως στην **κατανόηση** του τι συμβαίνει βαθύτερα, ποιες είναι οι βαθύτερες ανάγκες του, ποιοι είναι οι δρόμοι μέσα από τους οποίους το συγκεκριμένο υποκείμενο αναγκάστηκε να επιλέξει το δρόμο της ψύχωσης και του παραληρήματος. Είναι αυτή **η κατανόηση** που θα δείξει και στους θεραπευτές τον δρόμο της θεραπευτικής προσέγγισης του ασθενούς.

Πρώτο και ιδιαίτερα σημαντικό θέμα προβληματισμού πάνω στην θεραπευτική του σχιζοφρενούς είναι το **Πλαίσιο** μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η θεραπευτική εργασία.

Είναι γνωστός σε όλους μας ο ρόλος του Θεραπευτικού Πλαισίου στην Ψυχανάλυση και στην Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία. Αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο κάθε ψυχαναλυτικής διεργασίας και διαμορφώνει τις συνθήκες και το κλίμα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται, λειτουργεί και αναλύεται **η Μεταβίβαση**.

Τι συμβαίνει όμως με τον σχιζοφρενικό ασθενή;

Είδαμε προηγουμένως πως ο σχιζοφρενής έχει **απορρίψει** κάθε έννοια **απουσίας και αποχωρισμού**, πως ουσιαστικά **δεν έχει διαφοροποιηθεί** από την αποκλειστική σχέση μητέρας-βρέφους, δεν έχει αναπτύξει την εικόνα της δικής του **ταυτότητας**, και δεν έχει αποδεχθεί τη **μοναξιά και την ανεξαρτησία** μιας γόνιμης ψυχικής πραγματικότητας ⁽¹⁾.

Είδαμε επίσης πως μια από τις αναπαραστάσεις, η βασικότερη ίσως, που του είναι εξαιρετικά επώδυνη και για τούτο απαράδεκτη και ασυμβίβαστη για την ισορροπία του εγώ του, είναι η αναπαράσταση της **απουσίας**, αναπαράσταση που **δεν εγγράφεται πλέον στον ψυχικό του κόσμο αλλά απορρίπτεται, την απαρνείται και τη θέση της την παίρνει το παραλήρημα**.

Εύκολο είναι πλέον να κατανοήσουμε τι συμβαίνει με τη μεταβίβαση στον σχιζοφρενικό ασθενή.

Ο όρος **Μεταβίβαση** υποδηλώνει μια διεργασία, μέσω της οποίας τα «αντικείμενα» επενδύονται με έναν τέτοιο τρόπο ώστε επανενεργοποιούνται ασυνείδητες επιθυμίες και αποκτούν **υπόσταση επίκαιρου γεγονότος** ⁽⁴⁾.

«Αντικείμενα» που «επενδύονται».

Αντικείμενο όμως δεν σημαίνει μόνον **παρουσία** του αντικειμένου αλλά και **απουσία** του. Ο Ψυχαναλυτής ή ο Ψυχοθεραπευτής, όταν συζητούν και θεσπίζουν τους όρους του θεραπευτικού πλαισίου, συμφωνούν **όχι μόνον να συναντώνται, αλλά και να χωρίζουν.**

«Χωρισμός», όμως, «απουσία», για τον σχιζοφρενή **«δεν υπάρχει»**. Κι όποτε η πραγματικότητα τον αναγκάζει να βιώσει ανάλογα συναισθήματα, γλυστρά στο παραλήρημα.

Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που ο σχιζοφρενής δυσκολεύεται πολύ να εγκαταστήσει μια γνήσια θεραπευτική σχέση με έναν θεραπευτή, να επενδύσει σ' αυτήν, να αναπτύξει γνήσια μεταβιβαστικά συναισθήματα προς τον θεραπευτή του.

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΥ Ο ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΗΣ ΔΕΝ ΑΝΑΠΤΥΣΣΕΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ. ΕΙΝΑΙ ΠΟΥ Ο ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΕΙ ΜΑΖΙΚΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ. ΔΕΝ ΑΝΤΙΣΤΕΚΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ, ΟΠΩΣ Ο ΝΕΥΡΩΤΙΚΟΣ, ΑΛΛΑ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ, ΓΙΑΤΙ, ΑΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΘΕΙ, ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΜΑΖΙΚΗ ΠΟΥ ΘΑ ΤΟΝ ΑΠΕΙΛΕΙ.

Δεν είναι που το «συναίσθημά του είναι απρόσφορο». Είναι που κρατά αποστάσεις για να προφυλαχθεί από το ενδεχόμενο του αποχωρισμού, που, όταν συμβεί (και θα συμβεί επανειλημμένα σ' αυτή τη ζωή), νοιώθει τον **αφανισμό** τόσο του αντικειμένου όσο και του εαυτού, «χωρίς αυτόν/ήν δεν υπάρχω».

ΓΙ' ΑΥΤΟ ΛΕΜΕ ΠΩΣ:

ΣΤΗ ΣΧΙΖΟΦΡΕΝΕΙΑ ΔΕΣΠΟΖΕΙ Η ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ⁽²⁾.

Για να δώσουμε ένα σχήμα γι αυτό το πλαίσιο, αξίζει να ανατρέξουμε για λίγο στην Ελληνική μυθολογία, στον μύθο του Περσέα και της Ανδρομέδας.

Ο Περσέας, είχε εξοριστεί από τη γενέτειρά του, το Άργος -όταν ήταν ακόμα βρέφος- από τον παππού του, βασιλιά Ακρίσιο, επειδή το Μαντείο είχε προειδοποιήσει τον βασιλιά ότι μια μέρα θα τον σκότωνε ο εγγονός του.

Ο Περσέας και η μητέρα του, κόρη του Ακρισίου, Δανάη, βρέθηκαν τυχαία σε ένα νησί, τη Σέριφο, που το εξουσίαζε ο Πολυδεύκτης.

Ο Πολυδεύκτης ερωτεύτηκε τη Δανάη κι απειλούσε να την πάρει με τη βία, εκτός και αν ο Περσέας του έφερνε την κεφαλή της Μέδουσας (μέδειν = κυβερνώ τυραννικά, μέδεα = γυναικεία γεννητικά όργανα).

Η Μέδουσα ήταν το φρικτό τέρας με τα πύρινα μάτια και τα χάλκινα μαλλιά, που μέσα τους μπλέκονταν φίδια. Όσοι ατένιζαν το βλέμμα της **πέτρωναν**.

Ο Περσέας χωρίς δισταγμό ξεκίνησε για το επικίνδυνο ταξίδι. Όμως, σ' αυτήν την αναζήτηση της Μέδουσας ήταν καλά προετοιμασμένος:

Είχε ένα ερμηνευτικό δώρο, το κοφτερό σπαθί που του έδωσε ο Ερμής, ένα είδος περικεφαλαίας που μπορούσε να τον κάνει αόρατο την κατάλληλη στιγμή, ένα σακκίδιο, όπου θα μπορούσε να κρύψει την κεφαλή του τέρατος και να την «εξεχάσει» και, το σημαντικότερο απ' όλα, **το θώρακα της Αθηνάς**.

Η θεά του είχε δώσει τον αστραφτερό θώρακα της πανοπλίας της για να τον χρησιμοποιήσει σαν **ασπίδα**. Έπρεπε να κοιτά το τέρας μόνον μέσα απ' αυτόν, να ατενίζει την εικόνα της Μέδουσας **μέσα** από τον καθρέφτη και όχι να την κοιτά **κατευθείαν**. Μ' αυτόν τον τρόπο το βλέμμα που πέτρωνε τους ανθρώπους θα μπορούσε να μεταμορφωθεί σε μια εικόνα, μια αντανάκλαση, και θα έχανε έτσι την θανατηφόρα του δύναμη.

Εφοδιασμένος με όλα αυτά, ο Περσέας κατάφερε να καταβάλλει το σαδιστικό τέρας και να θάψει βαθειά στο σακκίδιό του την αποκρουστική κεφαλή του.

Επιστρέφοντας, βρέθηκε εντελώς απρόσμενα σε μια παράξενη χώρα (την Αιθιοπία). Εκεί, είδε μια παρθένο αλυσσοδεμένη σ' ένα βράχο, που την απειλούσε ένα άσπλαχνο θαλάσσιο ερπετό και η καρδιά του γέμισε από θλίψη γι' αυτήν.

Το όνομά της ήταν Ανδρομέδα.

Ο Περσέας την έσωσε από το κτήνος και φρόντισε τις πληγές της. Έπειτα επέστρεψε με τη Δανάη και την Ανδρομέδα στο Άργος, γυρεύοντας τη συμφιλίωση με τον γέρο πιά βασιλιά Ακρίσιο.

Όμως, ο Ακρίσιος είχε επισκεφθεί μια γειτονική πόλη (τη Λάρισα) για να παρακολουθήσει αγώνες, και ο Περσέας πήγε να τον αναζητήσει.

Αδυνατώντας να αντισταθεί στον πειρασμό, πήρε μέρος στον συναγωνισμό και πέταξε τον δίσκο με όλη του τη δύναμη. Όμως, ο δίσκος ξέφυγε προς τη μεριά των θεατών και σκότωσε τον βασιλιά Ακρίσιο που βρισκόταν εκεί. Ο χρησμός επαληθεύτηκε και ο Περσέας ανακηρύχτηκε Περσέας Τύραννος (βασιλιάς της Τίρυνθας και των Μυκηνών), εκπληρώνοντας τελικά το οιδιπόδειο πεπρωμένο του.

Ο άξονας αυτού του μύθου είναι **η προσφορά της ασπίδας-καθρέφτη από την Αθηνά**, που θα έκανε τον Περσέα ικανό να τα βγάλει πέρα με το φρικαλέο τέρας. Χάρη σ' αυτόν τον αντανάκλωντα θώρακα της Αθηνάς μπορούν να περιεχθούν τα αρχαϊκά άγχη και η απειλητική όψη της Μέδουσας μπορεί να μεταπλαστεί σε μια ανεκτή δισδιάστατη εικόνα.

Ο καθρέφτης προσφέρει ένα **πλαίσιο**, ένα είδος σκηνής θεάτρου, για την ενστικτική υπερδιέγερση που κατακερματίζει και για τους εξωτερικούς ερεθισμούς που κατακλύζουν τον οργανισμό.

Η ασπίδα αυτή, το πλαίσιο αυτό, λειτουργεί ως διάμεσο στοιχείο, ένα είδος ορίων, προβάλλει μια διαχωριστική επιφάνεια ανάμεσα στην συγχωνευτική μητέρα και το παιδί της, εισάγει μια διαφοροποιούσα δύναμη και καθιστά πιθανή τη διαγραφή ενός τριαδικού σχηματισμού (παιδί-ασπίδα-μητέρα).

Αυτή η διαχωριστική επιφάνεια θα χρησιμεύσει και ως **όριο** ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, τη φαντασία και την πραγματικότητα, αλλά επίσης και ως **επιφάνεια συναλλαγών και σχέσεων με το αντικείμενο**.

Αυτός ο αντανάκλων καθρέφτης είναι η επιφάνεια που επιτρέπει την εξερεύνηση της πραγματικότητας, εσωτερικής και εξωτερικής.

Η εσωτερίκευση του πλαισίου, ως ενδιάμεσης δομής που η λειτουργία της είναι να διαφοροποιήσει και να μετασχηματίσει τα αρχαϊκά άγχη, θα ενδυναμώσει το Εγώ του ασθενούς και θα το καθιερώσει ως όργανο δημιουργικότητας.

Οι απαραίτητες προϋποθέσεις γι' αυτήν την διεργασία είναι **συνεκτικότητα, η σταθερότητα και η συνέχεια του πλαισίου** ⁽²⁾.

Γίνεται μετά από αυτά φανερό η σημασία του πλαισίου στη θεραπεία της ψύχωσης. Ένας τρόπος εγκαθίδρυσης ενός λειτουργικού πλαισίου για την ψύχωση είναι η δημιουργία **μιας δομής**, ενός θεραπευτικού σχήματος, μιας **θεραπευτικής ομάδας**, που λόγω της πολύπλευρης σύνθεσής της αλλά και της σταθερότητας που, ως δομή, μπορεί να έχει, μπορεί καλύτερα να αντιμετωπίσει ως πλαίσιο την ψυχωτική-σχιζοφρενική διαταραχή. Τον ρόλο πλέον του ενός θεραπευτή τον αναλαμβάνει η θεραπευτική ομάδα. **Η μεταβίβαση πλέον δεν αναπτύσσεται προς το πρόσωπο ενός μόνον θεραπευτή αλλά προς τη Δομή η οποία παρέχει τη θεραπεία.**

Η διαμόρφωση λοιπόν ενός θεραπευτικού πλαισίου για την θεραπεία του σχιζοφρενούς ασθενούς περιλαμβάνει τη δημιουργία μιας θεραπευτικής **ομάδας**, που, λειτουργώντας στα πλαίσια μιάς οργανωμένης **δομής**, εκπροσωπεί πιά **εκείνη** το «αντικείμενο» προς το οποίο ο σχιζοφρενής επιτρέπει να αναπτυχθούν τα μεταβιβαστικά του συναισθήματα.

Είναι πλέον η δομή με τους εκάστοτε (και εδώ έχει νόημα το εκάστοτε) θεραπευτές της που αναλαμβάνει να προσπαθήσει να **αναπτύξει μια σχέση** με τον ψυχωτικό ασθενή και να προσπαθήσει να τον βγάλει από τον ναρκισσιστικό του κόσμο και να τον βοηθήσει να ανοιχτεί προς τον εξωτερικό κόσμο.

Είναι αυτή η **δομή** που θα παρέξει το θεραπευτικό **πλαίσιο** για να αντιμετωπιστούν οι τεράστιες ανάγκες του σχιζοφρενούς ασθενή.

Η θεραπευτική σχέση με ένα σχιζοφρενή είναι, όπως γίνεται αντιληπτό από όλα αυτά, μια θεραπευτική σχέση **δια βίου**. Αντιλαμβάνεται κανείς πως μια οργανωμένη δομή μπορεί ευκολότερα από έναν μόνον θεραπευτή να παρέξει μια τέτοια σχέση.

Η οργάνωση αυτής της **δομής** θα επιτρέψει τις **εναλλαγές** των θεραπειών, την ανάπτυξη συμπληρωματικών θεραπευτικών σχημάτων για τις απαραίτητες για τη θεραπεία του σχιζοφρενούς **παρεμβάσεις στην οικογένειά του**, την οργάνωση ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης **κρίσης**, ενός δηλαδή οξέος ψυχωτικού επεισοδίου, και για την αποτροπή στη φάση αυτή του εγκλεισμού και για την θεραπευτική απάντηση στα μεγάλα προβλήματα **αποκατάστασης και επανένταξης** που αντιμετωπίζει ο ψυχωτικός ασθενής ^(6,10).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί πως η θεραπευτική αυτή ομάδα θα πρέπει συνεχώς να προσπαθεί να διευρύνει το θεραπευτικό πλαίσιο με τέτοιο τρόπο που να περιλαμβάνει και την **κοινότητα** από την οποία ο σχιζοφρενής προέρχεται και στην οποία καλείται να ενταχθεί.

Προφανής εδώ είναι ο ρόλος ενός σημαντικού έργου που καλείται να φέρει εις πέρας ο θεραπευτής και η θεραπευτική ομάδα, το έργο **της αγωγής της κοινότητας**, εργασία που, όπως γίνεται αντιληπτό, εντάσσεται στον βασικό σχεδιασμό της θεραπείας του σχιζοφρενούς.

Η προσπάθεια αυτή της ψυχιατρικής ομάδας στόχο θα πρέπει να έχει τη διασφάλιση ενός **«υπό έλεγχο» θεραπευτικού συνεχούς** για τον ψυχωτικό άρρωστο σε όλα τα στάδια της νόσου του. Ενός συνεχούς που **αντιπαράθεται στον κατακερματισμό της εσωτερικής και εξωτερικής πραγματικότητας, όπως αυτή παρουσιάζεται στην ψυχωτική διεργασία**. Και που το συνεχές αυτό έχει σαν στόχο

επίσης να εξασφαλίσει μια ποιότητα ζωής ανάλογης με τις προσωπικές ανάγκες και τις προσαρμοστικές ικανότητες του κάθε ατόμου μέσα στον φυσικό του χώρο, την **κοινωνική ομάδα** ⁽⁹⁾.

Προσπάθησα ως εδώ να δώσω ένα βασικό σκελετό, ένα περίγραμμα, του τι σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεώρηση συμβαίνει στον σχιζοφρενή και τι μορφή θα πρέπει να πάρει η θεραπεία του.

Όπως είναι κατανοητό, το θέμα είναι πολύ μεγάλο για να χωρέσει στα στενά χρονικά περιθώρια μιας διδακτικής ώρας. **Δύο σημεία** νομίζω ότι θα πρέπει να τονιστούν στο σημείο αυτό, δύο σημεία αρκετά σημαντικά, καθοριστικά ίσως θα έλεγα, για την εξέλιξη της θεραπείας των σχιζοφρενών.

Το **πρώτο σημείο** είναι η **κατανόηση του παραλήρηματος**, κατανόηση τόσο του συμβολικού του περιεχομένου, όσο, και **κυρίως, του τι εξυπηρετεί το παραλήρημα για την ψυχική οικονομία του ασθενούς**.

Ήδη αυτό έχει αναφερθεί. Το παραλήρημα καλύπτει το κενό που αφήνει η προβολή της επώδυνης και απειλητικής αναπαράστασης προς τα έξω, **καλύπτει ουσιαστικά το κενό της αίσθησης της απουσίας**.

Γιατί το ξανατονίζω;

Γιατί με την θεραπευτική παρέμβαση, κυρίως με την βοήθεια της φαρμακευτικής αγωγής, το παραλήρημα υποχωρεί, ο ασθενής δεν παραληρεί πλέον, δεν έχει ψευδαισθήσεις, **«βρίσκεται στην πραγματικότητα»**.

Και το κενό που κάλυπτε το παραλήρημα;

Αυτό είναι και το σημείο προσοχής στη θεραπεία. **Με τι θα καλυφθεί αυτό το κενό**. Πόσο η θεραπευτική σχέση θα καταφέρει να αναπληρώσει το κενό αυτό, είτε εμποδίζοντας, στο μέτρο του δυνατού, την προβολή της αναπαράστασης της απουσίας προς τα έξω, είτε αντικαθιστώντας με τη δική της **ελεγχόμενη παρουσία** το βίωμα της απουσίας της βασικής αντικειμενοτρόπου σχέσης.

Να γιατί χρειάζεται προσοχή.

Ο Racamier έλεγε:

Ανάμεσα στον συμβολικό και τον πραγματικό θάνατο, ο σχιζοφρενής επιλέγει γενικά τον πρώτο.

Τρέμετε-τρέμετε χωρίς φόβο, αν είναι δυνατόν -

μήπως επιστρέφοντας στη γή, θανατωθεί στ' αλήθεια ⁽³⁾.

Το **δεύτερο σημείο** που θεωρώ σημαντικό στην όλη θεραπευτική προσπάθεια της ψύχωσης είναι ακριβώς Ο ΦΟΒΟΣ. Ο φόβος του θεραπευτή, ο **αντιμεταβιβαστικός φόβος**, όπως θα τον λέγαμε με την γλώσσα της ψυχανάλυσης, ένας φόβος που πηγάζει **τόσο από τον ψυχωτικό**, και που προβάλλεται προς τον θεραπευτή και μέσω του μηχανισμού της προβλητικής

ταυτοποίησης τον νοιώθει ο θεραπευτής ως δικό του φόβο, **όσο και από τον ίδιο τον θεραπευτή**, ένας φόβος γνήσιος, που είναι και **πρωτογενώς** δικός του φόβος, ο φόβος μπροστά στην τρέλα, στην ψύχωση, ένας φόβος που δεν μπορεί παρά να γίνεται αντιληπτός μέσα από μια τόσο στενή επαφή με τα αρχαϊκά αυτά άγχη.

Γιατί θεωρώ σημαντικό αυτό το σημείο;

Γιατί είναι πολύ σημαντική **η επίγνωση αυτού του φόβου**. Μια **παντοδύναμη** θεραπευτική στάση, μια στάση δηλαδή που κινδυνεύει να πάρει ο θεραπευτής (και που συνακόλουθα ευοδώνεται από την επιθυμία του ψυχωτικού, για τους λόγους που ήδη αναφέραμε, να τον αναλάβει ο θεραπευτής), **υπονομεύει βαθύτατα το θεραπευτικό έργο** και συχνά μπορεί να έχει ακόμη και ολέθρια αποτελέσματα, τόσο για τον ίδιο τον άρρωστο όσο ακόμη και για τον θεραπευτή.

Ο Melville, στον Μόμπι-Ντίκ, έλεγε πως η επιλογή των ανθρώπων που θα αναλάμβαναν να κυνηγήσουν την φάλαινα, το **θηρίο**, γινόταν καταρχάς με αυτό το κριτήριο.

«Δεν θέλω να έχω στη βάρκα μου κάποιον που δεν φοβάται τη φάλαινα», έλεγε ο καπετάνιος. Και συνεχίζει ο Melville: «Με αυτό προφανώς εννοούσε, όχι μόνον πως πιο ασφαλές και χρήσιμο θάρρος είναι εκείνο που προέρχεται από τη σωστή εκτίμηση του κινδύνου που έχει να αντιμετωπίσει κανείς, αλλά και πως **ένας άνθρωπος που δεν φοβάται καθόλου είναι πολύ πιο επικίνδυνος σύντροφος από έναν δειλό**»⁽⁸⁾.

Για τη συγκρότηση του μαθήματος χρησιμοποιήθηκαν σκέψεις ή και αυτούσια αποσπάσματα από την ακόλουθη βιβλιογραφία:

1. Π. ΑΛΟΥΠΗΣ: «Η Ψυχαναλυτική Προσπέλαση στον κόσμο της Ψύχωσης και του Παραληρήματος», Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Αλεξανδρούπολης, Β Εξάμηνο, Διάλεξη στις 22.2.1989.
2. Κ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ: «Το αναλυτικό πλαίσιο στη θεραπεία της σχιζοφρένειας και η σχέση του με την κατάθλιψη», Ψυχαναλυτικά Κείμενα, Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1990.
3. Φ. ΚΑΓΓΕΛΑΡΗΣ: «Η διαδικασία της αποπροσωπποίησης στη σχιζοφρένεια», Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1988.
4. J. LAPLANCHE και J.-B. PONTALIS: «Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης», εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1986.
5. H. KAPLAN and B. SADOCK: «Synopsis of Psychiatry», Williams & Wilkins, Baltimore, 1988.
6. HYPHANTIS T., A. FRANGOULI and P. SAKELLAROPOULOS: «Mobile Psychiatric Unit in Rural Areas», Autumn Quarterly Meeting of the Royal College of Psychiatrists 1992, Birbingham, England.
7. LEMPERIERE - A. FELINE και Συνεργάτες: «Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων», Υπεύθυνος Έκδοσης Π. Σακελλαρόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995.
8. H. MELVILLE: Μόμπι-Ντίκ, Εκδ. Gutenberg, 1991.
9. Π. ΠΑΝΑΓΟΥΤΣΟΣ: «Συμβολή των εξωνοσοκομειακών δομών ψυχιατρικής περίθαλψης σε αγροτικές περιοχές στην αντιμετώπιση των ψυχώσεων. Περίθαλψη στην κοινότητα», Διδακτορική Διατριβή, Αλεξανδρούπολη 1993.

10. ΥΦΑΝΤΗΣ Θ, Π. ΠΑΝΑΓΟΥΤΣΟΣ και Π. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ: «Ψυχιατρική περίθαλψη στο σπίτι του αρρώστου», στο LEMPERIERE - A. FELINE και Συνεργάτες: «Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων», Υπεύθυνος Έκδοσης Π. Σακελλαρόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995.